

Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar

Changing Poverty at Working Life:
Working Poor

Bedrettin Kesgin*

Özet: Son yıllarda gündemden düşmeyen konuların başında büyüyen ve yayılan bir sorun olarak yoksulluk gelmektedir. Âdeta artan zenginliğe inat yoksulluk kitleselleşmektedir. Görünen odur ki zenginlik ile yoksulluk arasında kutuplaşma arttıkça “yöntem” ve “yönetim sorunu” olarak yoksulluk tartışılmaya devam edecektir. Yoksulluğun farklı dinamik ve süreçlerle gelişmesinin yanında yeni durum ve olaylarla yeni nitelik kazanması, yoksulluğu birçok farklı boyutu ile gündeme getirecektir. Bu çalışmada bilinenin aksine, yoksulluğa emek ve ücret bağlamında yaklaşılarak çalışan yoksullara değinilecektir. Bir taraftan sosyal devletin ve uygulamalarının –özellikle Batı dünyasında– yaygınlaşmasına denk olarak tam istihdam hedefine neredeyse yaklaşmış, diğer taraftan işçiye ödenen ücret çalışan kesimi tatmin edecek bir boyuta ulaşmıştır. Oysa günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde daha fazla işsizliğin ortaya çıkmasına paralel olarak, birçok sektörde–özellikle mavi yakalılarda– çalışanların ücretleri düşme eğilimi göstererek, çalışma hayatında yoksulluk gündeme gelmiştir.

Küreselleşme ile istihdamın esnekleşmesi, çalışma şartlarının değişmesi, ücretlerin düşmesi, akrabalık bağlarının ve yardımlaşmanın bireyselleşme sonucunda zayıflaması, devletlerin sosyal harcamalardan kaçınma çabası vb. sonucunda yeni yoksulluklar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yeni yoksullara dönük politikalarda paradigma değişimi olmuştur. Çalışmada, değişen yoksulluk tanımlarından hareketle yoksulluğun dönüşümü ifade edilecektir. Yeni yoksulluğun en önemli göstergesi olarak çalışma yaşamında da karşılaşılan yoksulluğun boyutları kısaca tanımlanacaktır. Yeni yoksulluk ile yoksulluk literatürüne katkı sağlanması amaçlanırken, diğer taraftan çalışma yaşamında karşılaşılan yoksulluğa yönelik farkındalığın artırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni yoksulluk, çalışan yoksullar, çalışma hayatı, neoliberal iktisat.

Abstract: In the recent years, at the beginning of the important issues on the agenda, growing and spreading poverty comes as a problem. Despite the persistence of increasing wealth, poverty is becoming a mass issue. As the polarization of wealth and poverty increase, poverty will continue to be discussed as “method” and “management problem”. The fact that poverty is having a new character with new conditions and developments in addition to changes in different dynamics and processes, it will bring poverty to our attention. In this study, contrary to many researches, poverty has been approached through labor and wages, and working poor has been discussed. As part of spreading welfare state and its implementations in the West, when the target of full-employment is reached; the wages were satisfactory for labor. But today due to existence of more unemployment, the wages is inclined to decrease and there exists poverty in working life. Flexibility of employment with globalization, changing working conditions, falling wages, weakening of the family-kinship and solidarity as a result of individualism and as a result of an effort of state to avoid social spending, new poverty has emerged. Therefore, paradigm has been shifted in policies oriented to the new poor. In this study, departing from the definitions of old and new poverty, the transformation of poverty will be discussed. The nature of poverty in working life as the biggest indication of new poverty will be defined briefly. It aims both to contribute to new poverty literature and to create awareness about poverty in working life.

Key Words: New poverty, working poor, working life, neo-liberal economics.

* Dr., sosyal hizmet alanında Yard. Doç. Dr. olarak çalışmaktadır. Araştırma alanları yoksulluk, sosyal hizmet, sosyal belediyeçilik ve sosyal politikalarıdır.

İletişim: Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bağlarbaşı Mah. Safran Yolu, Yalova.
Ş bedrettink@gmail.com § (+90 226) 811 5038/403.

Giriş

Yoksulluk ve *zenginlik* insanlık tarihinden beri tanık olduğumuz ve muhtemelen bundan sonra da şahit olacağımız tavsiflerdir. Bu yüzden *zenginlik* ve *yoksulluk*, üzerinde sürekli çalışmayı hak etmektedir. Yine de tarihsel süreçte kesintisiz bir şekilde bu kavramlara şahitlik etmemize rağmen hem zenginlik hem de yoksulluk zamana, mekâna ve duruma göre nitelik ve nicelik farklılaşmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada, daha çok refah politikalarından uzaklaşmayla başlayan ve ücretlerin esnekleşmesi ve taşere edilmesi ile birlikte daha görünür olan çalışan kesimin yoksulluğu üzerinde durulacaktır. *Çalışan yoksullar* diğer yoksullardan farklı olarak bireylerin, toplumun ve devletin pek fazla kabul etmediği bir nitelemedir. Bu yüzden üzerinde daha özenle durulması gerekmektedir. Bu yeni yoksul kesimin resmî ya da enformel dayanışma kanallarına ve sosyal yardımlara ulaşmaları zorlaşmaktadır. Oysa büyükşehirlerde asgari ücretle hayata tutunmaya çalışan yoksulların açlık sınırında yaşam mücadelesi verdiği gözden kaçmamaktadır.

Neden Yeni Yoksulluk?

Yoksullar geleneksel anlamı ile çalışma yaşamının dışında kalan, çalışmayan, engelli, yaşlılık hâli ve kimsesizlikle nitelendirilen insanlar olarak görülmüştür. Bunda klasik olarak yoksulluğa yaklaşımın etkisi yanında, geçmişte özellikle mavi yakalı çalışanların sahip oldukları ücretler, haklar ile formel sosyal güvenlik yapılarının/ağlarının etkisi vardır.

Küreselleşme sürecinin ücretleri sürekli aşındırması, ücret kontratlarının emeğin aleyhine gelişim göstermesi ve yarı zamanlı, geçici ve sosyal güvenlikten yoksun çalışma koşulları, karşımıza çalışan yoksulları çıkarmıştır. Artık yoksulluk, çalışmama, dolayısıyla ücretten yoksun olma gibi durumların ötesine taşmakta ve çalışan kesim de yoksulluk kapsamına girmektedir. Yoksulluk geleneksel anlamıyla daha çok bireylerin emek piyasanın dışında kalması/çalışmama durumu ile tanımlanırken, çalışan yoksullar kavramı bu anlayışa oldukça yabancı kalmaktadır. Oysa dünyanın gittikçe çalışan yoksullara tüm açıklığı ile tanık olmasına rağmen, bu gerçekliği kabule yanaşması bir o kadar da zorlaşmaktadır.

Çalışan yoksullar sorunu, neden ve sonuçları ile daha karmaşık ve toplum kesimleri tarafından ve çalışanlarca kabullenilmesi zor bir durumu ifade etmektedir. Çalışanların ücretlerini belirlemede gittikçe hak sahipliğinin-

den uzaklaşmaları, formel anlamda yoksulluk tanımına dâhil olamamaları yoksulların hem formel hem de enformel sosyal güvenlik imkânlarından yararlanmalarını zorlaştırmaktadır. Bu yüzden geleneksel indirgemeci yoksulluk tanımlarının, sorunu anlamada, dolayısıyla da soruna doğru çözüm önerileri üretmede ne kadar yetersiz kaldığı daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bu sorun, devletin sosyal niteliğinin aşınması ve sosyal devletin yerini neoliberal uygulamaların almasıyla daha fazla derinleşecek gibi gözükmektedir. Ayrıca neoliberal iktisat anlayışının hayatın tüm alanlarına nüfuz etmesiyle “çalışan yoksulluğu” dâhil tüm yoksulluk çeşitlerinin artacağı ve işçi-işveren ile emek-ücret ilişkisinin ahlaki temellerinin sarsılacağı gözden kaçırılmamalıdır.

Kriz Yaşayan Ulus Devlet: Küreselleşmenin Etkisiyle Eski Yoksulluktan Yeni Yoksulluğa

Çalışan yoksullar kavramı daha çok neoliberal uygulamaların etkinlik kazanması ile gün yüzüne çıkarken, sanayisi gelişmemiş Batı dışındaki toplumlarda kanıksanan ve bilinen bir gerçekliği ifade etmesine rağmen yine de gündeme getirilen bir konu olmaktan uzaktır. Özellikle krizlerin daha keskin yaşandığı dönemlerde ücretlerin aşağıya doğru esnetilmesi, yarı zamanlı çalışmalar ve sosyal haklardan mahrumiyet ile çalışan yoksullar kendini daha fazla görünür kılmaktadır. Bunun sonucunda çalışma yaşamına giren ve yoksulluk içerisinde kalan kesimin literatürde daha fazla yer alacağını kestirmek güç değildir. Geleneksel olarak çalışan yoksulluğuna yabancı kalınmasının altında “piyasa fetişizmi”ne, piyasanın serbestliğine olan inanç yatmaktadır; piyasanın serbest kabul edildiği toplumlarda işsizliğin geçici ve arzi bir durumu ifade edeceği ön kabulü dolayısıyla, çalışma yaşamında yoksulluğun varlığı kolay kabul görmez. Oysa kapitalist piyasa, sürekli eşitsiz ilişki üreterek bir türlü istenilen piyasa dengesini oluşturamamakta ve bu dengesizliğin maliyetini daha çok ücretli kesime yüklemektedir (Bauman, 1999). Dolayısıyla çalıştığı hâlde yoksulluktan kurtulamayan kesim eskiye göre daha fazla gün yüzüne çıkmaktadır.

Yeni yoksulluğun ortaya çıkmasına yol açan küreselleşme süreci olayları algılamada ve anlamlandırmada köklü değişiklikler yaratmıştır. Bu sürecin değişim dönüşüm gücü ve etkisinden dolayı üzerinde önemle durulması, birçok değişim ve dönüşümü anlama açısından gereklidir (Sassen, 1998b). Yaşadığımız zamanı ve devam eden bir süreci ifade etmesi yanında, aynı zamanda küreselleşmenin etkilerinin uzun yıllara yayılacağını da kestir-

mek güç değildir (Esping-Andersen, 1990; Sallan Gül, 2004; Koray, 2005). Küreselleşme bir yandan çalışan yoksulluğunun oluşmasında etkin olmuş diğer yandan sorunu daha görünür kılmıştır.

Küreselleşme süreci adından da anlaşılabilir gibi küresel etkiyi beraberinde getirmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olayın diğer tüm birey, toplum ve devletleri etkileyebildiği görülmektedir. Artık küresel etkiden uzak durmak, korunaklı mevziler oluşturmak mümkün görünmemektedir. Bu süreç diğer tüm kabulleri sarstığı gibi özellikle emeğe, ücrete, çalışma yaşamına etkileri itibari yeni durumları ve süreçleri de tanımlamaktadır. Küreselleşme sürecinde özellikle sosyal devletin ve sosyal uygulamalarının aşınması daha da belirginleşmiştir (Keyman, 1995: 49).

Sermaye akışları, sınırlarını aşarak küreselleşirken, hükümetlerin gücü daha yerel ve sınırlı kalmaktadır (Mishra, 1999). Sermayenin uçucu olması nedeniyle devletlerin vergi toplama gücü azalmakta, bu durum hükümetlerin zayıflamasına sebep olmakta ve yönetimlerin sosyal refah uygulamalarını güçleştirmektedir.¹ Burada ulus-devletin türdeş, eşitlikçi ve kollayıcı "homojenleştirici koruma" işlevini yitirmesi söz konusudur.² Geçmişte ulus-devletin eşitlik iddiası, sosyal haklar konusunda kendisini sorumlu görmesi, koruma ve kollayıcı bir işlev kazanmasına neden olmuştu. Günümüzde ise ulus-devlet algısının dönüşüm geçirmesi ile devletin, ekonomik ve sosyal sorumluluktan çekilme isteği görülmektedir (Cohen, 2000; Dean, 1991). Bu geri çekilmelerden ve sosyal devlet uygulamalarının azalmasından en fazla etkilenen de emeğini satarak geçinen kesimdir (Sassen, 1998a, 1998b). Küreselleşme, bir yandan artan yoksulları korumak için daha fazla sosyal güvenliğe ve sosyal korumaya ihtiyaç hissettirirken, diğer yandan da bu politikaların uygulanabilmesini ve bunları finanse edilme kabiliyetini zorlaştırmaktadır (Esping-Andersen, 1994: 3).

Yatırımını çekmek için rekabet etmenin zorunlu görülmesi ve daha az vergi geliri elde etme gibi nedenlerle devletin sosyal harcamalarının azaltıl-

1 Tanzi (2001, 81), vergi toplamının, küresel e-ticaretin arkasında fazla iz bırakmadığı gerçeğinden hareketle e-ticaretin büyümesinin devletlerin vergi gelirlerini azaltacağını, e-ticarete vergi konulmak istenmesi durumunda iş yeri sahiplerinin iş yerlerini, satış indirimlerinin olduğu ya da satış vergilerinin hiç olmadığı yere taşıma beklentisi içine gireceğini belirtmektedir. Ayrıca, offshore vergi sığınaklarının kullanımı ile ulusal düzeyde toplanan vergilerin azalacağını ve vergi rekabetinin sanayileşmiş ülkelerde, çok uluslu şirketlere uygulanan vergi oranlarını aşağı çektiğini belirtir. Tanzi, 14 gelişmiş ülkede yapılan araştırmada çok uluslu şirketlere uygulanan vergi oranlarının 1985'te ortalamasının % 46'dan, 1999'da % 33'e gerilediği kaydını düşer.

2 Ulus-devlet siyasal ve ekonomik olarak meşruiyet krizi yaşamakta, küresel ekonomi yeni şartlara ve durumlara yol açmaktadır. Kumar (1999; 53,69) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Küresel bir pazarın ve küresel şirketlerin yükselişi buna karşın etkin üretim ve düzenleme birimleri olarak ulusal girişimlerin ve ulusal devletin çöküntüye uğraması; kitlesel pazarlama ve kitlesel üretimin yerini alan esnek uzmanlaşma ve üretimin dağılarak adem-i merkezileşmesi, dikey çözümler ve taşeronlaşma, değişken günlerde çalışma, yarım gün çalışma, geçici çalışma, kendi kendinin patronu olma ve evde çalışan işçilerin sayıca artması" gibi etkilerle sahiptir.

ması gerektiği yönündeki baskının artacağı gerçeğinden hareketle, yoksul kesime yönelik sosyal uygulamaların sorunsallaşacağı görülmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan bu yeni durum “yeni yoksullukla” tanımlanmaktadır (Rosanvallon, 2004). Yeni yoksulluk, küreselleşme ile birlikte bireyselleşen, yalnızlaşan, devingenlik içinde olan, göçen, istihdam piyasası içine dâhil olsa da geçinemeyen ve kazanamayan kişileri tanımlama gibi birçok olumsuz durumla ilişkilendirilmektedir (Chossudovsky, 1999; Castel, 2004; Erder, 1998). Emek piyasasına girmelerine rağmen yoksulluktan kurtulamayan çalışan yoksulların sosyal hayatları zayıflarken daha çok kendi iç dünyalarına ve dar çevrelerine hapsedikleri açıktır.

Yoksullar için enformel kanallar alternatifler sunmasına rağmen, yoksul kesimin içine düştükleri durumdan kurtulmaları tek başına enformel ilişkilerle mümkün olmaktan çıkmıştır. Yoksul kesimin ekonomik, sosyal ve siyasi yaşama katılmasının zorlaşmasına paralel olarak, enformel yapılarla ve enformel güvenlik ağlarına, aile-akrabalık ilişkilerine girememesiyle tamamen dışlanması söz konusu olur. Özellikle kırdan gelen kesim, kentteki formel piyasaya katılabilecek eğitim, bilgi ve beceriden yoksun olup en düşük ücretli işlerde çalışmaktadırlar. Enformel sektör ise kentlere göç eden tüm kırsal göçü emme gücünden yoksundur. “Gelip geçici”, “saklı” olan bu iş gücü ancak zamanı geldiğinde kısmen, yarı zamanlı ve düşük ücretlerle çalışmaktadır (Harvey, 2010: 246). Yeni yoksullar enformel ağlara da zor girmekte ya da hiç girememektedir. Dolayısıyla yeni yoksulların işsizlik, yoksulluk ve dışlanma sorunlarının üstesinden gelmesi gittikçe zorlaşmakta, bu kesim çalıştığı hâlde geçim sorunları gün geçtikçe derinleşmektedir.

Küreselleşmenin bir diğer önemli etkisi de istihdam yaratmada ve sosyal uygulamalarda önemli bir aktör olan ulus devletinin sınırlarını aşındırdığı da açıktır. Bununla beraber, bazı durumlarda ulus devletlerin de bu süreci istismar ettiği ve alt gelir gruplarına karşı uyguladıkları politikalara mazet oluşturduğu görülmektedir. Küreselleşmenin bir takım sosyal politika uygulamalarını zorladığı açıktır. Yine de orta ve uzun vadede dengeli ve adil büyümenin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için zorunluluk arz ettiği de bir gerçektir.³

Küreselleşmenin geniş ve etkin gücüne rağmen, sürecin zorladığı ulus sınırlarının çözülmesi, küresel vatandaş ve tam serbest piyasa gibi yeni durumların gerçekleşmesi gerçeklikten uzak gibi görünmektedir (Wallerstein, 2002). Bu boyutu ile küreselleşme artık “muhafazakâr”laşmaktadır. Küreselleşmenin “vaat ettikleri” birer mite dönüşmekte, ekonomik ve siya-

3 WB ve BM raporlarında bu durum açıkça görülebilir.

si krizler de devletlerin gittikçe geleneksel reflekslerini harekete geçirmektedir. Bununla birlikte emek piyasasını, sermaye belirlemeye devam ettikçe ücretlerin yükselmesi, dolayısıyla çalışan yoksulların bu açmazdan kurtulmaları gittikçe zorlaşacaktır.

Çalışma Hayatı ve Çalışan Yoksullar

“Lümpenproleter, tehlikeli sınıf, lanetli sınıf, sosyal parazitler, sınıf-altı kesim, kenardakiler” gibi farklı söylemleri içermeleri ve farklı kültürlerin kavramları olmalarına rağmen (Keyder ve Buğra, 2003: 20) bu kavramlarla temelde yoksulluk içerisinde olan kesimin kastedildiği açıktır. Bu tanımlamalardaki, siyasal ve sosyoekonomik yaşama gerektiği gibi katılamayan bundan dolayı da yaşamın dışına itilmiş mahrumiyet içerisindeki bu kesim, çalışma hayatına girememekte, istihdam piyasasına girse de yoksulluk içinde kalarak yalnız istatistiklere konu olabilmektedir. Artık bu tanımlamaların ifade ettiği kesimin küçük/marjinal gruplar değil, toplumun hatırı sayılır kısmını temsil eder hâle geldiği gözlerden kaçmamaktadır (Buğra ve Keyder, 2005; WALD, 2002; WB, 2003–2008). Zaman zaman toplumsal barışı tehdit eden bu durum, geçici değil kalıcı bir durum oluşturmakta ve süreklilik arz etmektedir.

Gelişmiş Batı ülkelerinde refah politikaları uygulamaları ile 1945–1973 yıllarında yüzde yüz istihdam, sıfır işsizlik hedeflenmiş, bu oran kısmen gelişmiş ülkelerde tutturulmuştu. Keynesyen politikaların terk edildiği 1973–1980 yılları arasında ise kadınların istihdam piyasalarına daha fazla girmesiyle birlikte, büyüme ve refah artışı daha fazla sağlanmıştı.⁴ Günümüzde ise dünyanın birçok yerinde esnek çalışmanın, yarı zamanlı iş yapısının ve yaşam boyu istihdamın terk edilmesiyle, iş güvenliğinin azaldığı, toplumun her kesimi için işsizliğin her an karşılaşılabilecekleri bir sorun olarak karşılımlarına çıktığı görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak çalışma yaşamına girdiği hâlde yoksul olan kesimin varlığının kabul görmesi yoksulluk sınırını genişletmiştir.

İşsiz-yoksul kesimin ekonomik yaşamın dışına itilmiş olması nedeniyle, sosyal ve siyasal yaşamın da dışına itilmeleri kaçınılmazdır. Güç ilişkilerine girmeleri, etkili veya yetkili çevreye sahip olmaları zor olan bu kesimin, karar alma mekanizmalarına girmeleri ve kararları kendi lehlerine çevirmeleri, kendi aleyhlerine olan kararları ortadan kaldırma imkânları da zorlaş-

4 *Büyüme miti* büyümenin ulusal refahı arttıracığı, artan ulusal refahtan da herkesin pay alacağı ön kabulüne ve yargısına dayanıyordu. Eşitsizliğin de büyüme için kabul edilmesi ve katlanılması gereken bir durum olması gerektiği telkin ediliyordu. “Eşitsizlik, büyüme için iyi ve büyümenin de yoksulluğun kökünü kazımak için en iyi yol” olduğunu ifade edilir. Büyümenin durduğu dönemlerde bu süreçten olumsuz etkilenen yoksullar, büyümeden de çok defa yararlanamamaktadırlar. Büyüyen pastadan çok az pay alan yoksullar özellikle kriz dönemlerinden en fazla etkilenen kesimi oluşturarak bir nevi krizin yükünü taşıyan kesim olmaktadır.

maktadır. Çöküntü bölgelerinde, birçok imkândan mahrum olarak yaşayan bir insanın iş piyasasına girmesi, girmiş olsa da emeğinin karşılığını alma ihtimali çok daha zor olacaktır.

Yaratılan fırsatlardan yararlanamayan ve krizden de en fazla etkilenen yoksul kesim için işsizliğin ve düşük ücretli gelirin uzun sürmesi de ayrıca yıpratıcı ve yıkıcı olmaktadır. Çalışma koşullarının zorlaşması, ücretlerin düşme eğiliminin sürekli hâle gelmesi ve çalışma süresinin parçalı/dağınık olması ile “sürekli gelir” tarihe karışma eğilimi göstermektedir. Özellikle büyük çoğunluğu vasıfsız ve işsiz olan kesimler her zaman işsiz kalacakları korkusu yaşamaktadırlar. Büyük kitleler geçici ve niteliksiz işlerde çalışmakta, üstelik her an bunları da kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Sermaye kesimi bu korkuyu da kullanarak vasıfsız işçileri en ağır işlerde, örgütsüz ve düşük ücretle çalıştırabilmektedir.

Geçmişte mavi yakalıların iş piyasasına hâkim olduğu dönemlerde verilen ücretlerin tatmin edici olmasına rağmen günümüzde ücretlerin esnekleşmesi ve daha çok aşağıya doğru düşme eğilimi göstermesi nedeniyle ücretler çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Tüketim anlayışının genişlemesi psikolojik ihtiyaçları da gün yüzüne çıkarmıştır. Psikolojik ihtiyaçlar ve ücretlerin düşmesi, gelir tüketim dengesini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla beklentilerin artması ve ücretlerin düşmesi, çalışan yoksulluğunun sınırlarını genişletmektedir. Klasik anlamda yoksulluk çalışmalarına dâhil edilmeyen çalışan kesim, psikolojik nedenlerin de etkisi ile yoksulluk sınırına dâhil olarak yoksulluk çalışmalarının nesnesi olmuştur (Bauman, 1999; Harvey, 2003). Bu boyutuyla yoksul kesim klasik anlamının ötesine taşmış, çeşitlenmiş ve yeni boyutu ile karşımıza çıkmıştır. Günümüzde, çalışmanın başında bahse konu olan enformel sektörün varlığı ve çalışanların bir kısmının sosyal güvenlik ağlarına girse de yoksulluktan kurtulamaları gerçeği, yoksulluğu yeni bir durum olarak yoksulları da yeni kesim olarak karşımıza çıkarmıştır.

Sonuç Yerine

Çalışma hayatına katılma, geçmiş dönemlerdeki gibi tek başına yoksulluk tanımlamasına girmeye engel teşkil etmemektedir. Refah devleti uygulamalarının görüldüğü ülkelerde yoksulluk özellikle iş ve istihdam piyasası dışında olma durumu ile ilişkilendirilmiştir. Oysa çalışma koşulları işçi aleyhine genişledikçe ve neoliberal pratikler refah politikalarından geri adım niteliğinde olan uygulamaları yaygınlaştırdıkça, çalışan ama yoksul olan kesim-

lerle daha fazla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışan yoksullar, yoksulluğun kanıksanan ve tanımlanan istihdam piyasasının dışında olma gibi eski/geleneksel yaklaşımın ve paradigmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bunun için yoksulluk eski anlayışın sınırları ile tanımlanamaz. Aynı şekilde özellikle muhafazakâr ve liberal kesimlerin yoksulluk tanımlarının sınırlılığını ortaya koyması açısından çalışan kesimlerin yoksulluğu önemli bir göstergedir. Yoksulluğun sınırını genişleten ve tüm kesimlere yaygınlaştıran yeni yoksulluğun tanımlanması ve bu kesime karşı da politika geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışan yoksullar, yoksulluğun alanını ve çerçevesini genişletecek, ayrıca yoksulluk algısının büyümesine yol açacaktır. Çalışma hayatındaki yoksulluğun kanıksanması yerine farkındalığının artması hem kamuya hem de özel kesime yeni ve önemli sorumluluklar yükleyecektir. Bu amaçla özellikle kamunun, özel kesime örnek olabilecek adımları atabilme potansiyelini elinde bulundurmakta, dolayısıyla kamuya daha fazla sosyal sorumluluk yüklenmesi gereği ortadadır.

İstihdam teşvik edilirken tek başına istihdamın varlığının çok fazla bir anlam içermeyeceği daha fazla kabul görmektedir. Bunun sonucu olarak ücretler ve çalışma yaşamındaki sosyal haklarda iyileştirme olmasına dönük talepler artacaktır. Burada esas olan soruna nereden bakıldığı ve nasıl yaklaşıldığıdır. Küreselleşme ve piyasa fetişizmi gerekçe gösterilerek mevcut durumun her ülkeye uyarlanmasına çalışılması, çalışan kesimin ücret ve sosyal haklarının erimesi ile sonuçlanır. Çalışma yaşamında ücretlerin düşmesi, sosyal sorumlulukların bireylerin kendi beceri ve imkânlarına terk edilmesi ile çalışan kesimin yoksulluk tuzağına düşmesi daha sık karşılaşılan bir durumu ifade etmektedir. Çalışan kesimin yoksulluk tanımlanmasına yeterince girmemesi bu kesimin hem kamu hem de özel sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmalarında da engellemelerle karşılaşmalarına yol açmaktadır. Mevzuatta sosyal güvenlik sistemine dâhil olan kişilere yönelik bu hizmetlerin sunulmaması nedeniyle çalışan yoksulların sosyal dayanışma ve yardımlaşma ağlarına girmeleri daha da zorlaşmaktadır.

Formel çalışma yaşamına giremeyip, enformel çalışma yaşamına dâhil olan kesimin de sosyal güvenliğe dâhil edilmesinin yolunu açacak düzenlemelere ve bu farkındalığı yaratacak gelişmelere ihtiyaç vardır. Yoksulluk sınırlarını yeniden tanımlayacak ve kavramın kapsamını net olarak tespit etmeye hizmet edecek ve buna göre çözüm alternatiflerini de çeşitlendirecek bir yapıya hizmet edecek çalışmalara olan gereksinim her geçen gün kendini daha fazla hissettirmektedir. Çalışan yoksulların ve enformel çalışma koşullarının varlığı sosyal güvenlik yapısının yeniden ele alınmasını kolaylaştıracaktır.

Sosyal yardım ve sosyal hizmet mevzuatının çalışan yoksulları da içerecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde düşük gelirli çalışanların mağduriyetleri gözden kaçmış olur. Yoksulluk artık çok boyutlu ve karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Yeni yoksulluğun düşük gelirli çalışan kesimleri de kapsadığı akıldan çıkarılmamalı ve politikaların bu kesimi de kapsayacak şekilde tasarlanıp yürütülmesi sağlanmalıdır.

Gandi, yoksullara yardım eden unsurun kitlesel üretim olmadığını, kitlelerin katıldığı üretim olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Gürdoğan, 2003: 34). Kitlelerin katıldığı üretim yanında büyüme ve refahtan kitleleri de faydalandırmak gerekmektedir. Yoksulların büyük bir kesimi kısmi, sınırlı, yarı zamanlı veya düşük ücretli iş bulabilmekte, yaşamlarının büyük bölümünü ise işsiz olarak geçirmek zorunda kalmaktadır. Çalışılan zamanda hangi meslekle uğraşılıyorsa artık meslek sahipliği onunla tanımlanmakta, sürekli çeşitli işlerde çalışıp çıkma süreci kendini tekrar edip durmaktadır. Gorz (1997: 39), hepimizin bu anlamda geçici işlerde olduğumuzu ifade etmekte, bununla birlikte toplumun bir kısmı geçici işe bile sahip olamamaktadır.

Yoksulluk sürekli değişen, yenilenen ve yinelenen özellikleri içinde barındırmaktadır. Bundan dolayı yoksulluk nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri sürekli gündemde tutulmayı ve yeni/çoklu boyutları ile tartışılmayı hak etmektedir. Aksi takdirde eski anlayış ve paradigmalara yeni durumlar açıklanamayacaktır.

BM gibi kuruluşların da gündemlerinde daha fazla “insanların güvenliği, insanları koruma ve güçlendirme” gibi konular yer almaktadır. Bu durumda mevcut kapitalizmin insanların refahını ve mutluluğunu hedeflemediği ve bu anlayışın artan bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. Temel olanın piyasa ve çok uluslu şirketlerin güvenliği değil, insanların ve toplumların sosyal ve ekonomik güvenliği olduğu, bundan dolayı da öncelenmesi gereken toplumsal güvenliğin olduğu gittikçe yüksek sesle ifade edilmektedir. Yalnız piyasa egemenliğine dayanan bireyci ekonomik ve sosyal hayat yerine, daha çok “sosyal piyasa” alternatiflerinin olması gereği dile getirilmektedir. Toplumsal çatışmaları bitirecek, insanların güvenliğini sağlayacak ve yoksulluğu azaltacak programlar da sosyal amaca hizmet eden sosyal piyasa araçlarıdır.

İş hayatının esnekleşmesi, ücretlerin de esnekleşmesine ve çalışma hayatının kapitalist piyasanın baskın karakterine terk edilmesi çalışan yoksulların niceliğini arttırırken niteliğini de kötüleştirmiştir. Bu durum yoksulluk, ücret, işveren sorumluluğunu da yeniden tanımlamayı gerektirmektedir. Özellikle asgari ücretlilerin sorunları, gündemi işgal etmesine rağmen

ücretlerinin iyileştirilmesi, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri almalarında diğer yoksullar gibi değerlendirilmediği açıktır.

Yoksulluğun çok boyutlu niteliğinin tanımlanması sonuç itibarıyla hem formal yapıları hem de özel kesimleri yeni sorumluluk altına sokabilme gücüne sahip olabilir. Çalışan yoksullar ve enformel çalışma yaşamı gerçekliği, kamu ve özel kesimi ücretler, iş ahlakı, işveren sorumluluğu gibi konuları yeniden düşünme ve buna uygun çözüm üretmeye sevk etmelidir. Çalışan yoksulların varlığının kabulü işveren açısından kendi sorumluluklarını yeniden tanımlamasına hizmet edecektir.

Neoliberal iktisat anlayışı, çalışanlar açısından ücretlerin tespitini işverenin inisiyatifine bırakarak bunun serbest piyasa da belirleneceğini iddia etmiştir. Bu yüzden neoliberal kesim işveren açısından iktisat ahlak ilişkisini sorgulamayı anlamlı görmez. Oysa ahlaki tavır, ücreti toplumsal ihtiyaçlardan soyutlamayarak, ücreti insanca yaşamın temelinde görür. Çalışan yoksulların varlığının kabul görmesi de ücret ihtiyaç ilişkisini kurmaya hizmet eder. Bu kabulle, yoksul kesime yönelik yapılan yardımların ve hizmetlerin insanı/hak temelli görülmesi, sosyal adalet ve gelirin adil dağıtılması için şarttır. Gelirin adil dağıtılmadığı müddetçe, zenginleşen dünyada daha fazla yoksullukla karşılaşırız ki bu durum kimsenin istemeyeceği sonuçlara yol açar.

Kaynakça

- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksulluk* (çev. Ümit Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2005). *Poverty and social policy in contemporary Turkey*. Boğaziçi University Social Policy Forum, January.
- Castel, R. (2004). *Sosyal güvensizlik* (çev. Işık Ergüden). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun küreselleşmesi* (çev. Neşenur Donamıç) İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.
- Cohen, D. (2000) *Dünyanın zenginliği ulusların fakirliği* (çev. Dilek Hattatoglu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dean, M. (1991). *The constitution of poverty*. Newyork. USA: Routledge.
- Erder, S. (1998). Kentlerdeki enformel örgütlenmeler. Yeni eğilimler ve kent yoksulları ya da eski hamamdaki yeni taslar. İçinde *75 yılda değişen kent ve mimarlık (Yıldız Sey, ed)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. ss.107-114.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gorz, A. (1997). Hepimiz geçici işlerdeyiz (Çev. Ömer Laçiner). *Birikim*, 104, ss.39-40.
- Gürdoğan, N. (2003). Yoksulluğun çelik çemberini kırmak. İçinde *Yoksulluk* (Ed. Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan) İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları. ss. 32-37

- Harvey, D. (2010). *Post modernliğin durumu* (çev. Sungur Savran), 3. basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir* (çev. Mehmet Moralı) İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. ve Buğra, A. (2003) *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen rejimi*. Ankara: UNDP.
- Keyman, E. Fuat. "Globalleşme ve siyaset". *Toplum ve Bilim*. 68 Kış, 1995. ss.41-65.
- Koray, M. (2005). *Sosyal politika*, 2. baskı. Ankara: İmge Yayınları.
- Kumar, K. (1999) *Sanayi sonrasında toplumdaki post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları* (çev. Mehmet Küçük). Ankara: Dost Yayınları.
- Mishra, A. (1999). *Globalization and the welfare state*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Rosanvallon, P. (2004). *Refah devletinin krizi* (çev. Burcu Şahinli) Ankara: Dost Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2004). *Sosyal devlet bitti, yaşasın piyasa*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Sassen, S. (1998a). *The mobility of labor and capital*. UK: Cambridge University Press.
- Sassen, S. (1998b). *Globalization and its discontents*. New York: The New Press.
- Tanzi, V. (2001) "Ağızsız küreselleşme". *Foreign Policy*. Temmuz-Ağustos. İstanbul: Türkiye Baskı-Bilgi Üniversitesi Yayını.
- WALD (2002). *Yoksulluk halleri: Türkiye'de kent yoksulluğunun ölçülmesi ve yoksulluğun toplumsal görünüşleri*. İstanbul: WALD.
- Wallerstein, I. (2002). *Tarihsel kapitalizm* (çev. Necmiye Alpay) İstanbul: Metis Yayınları.
- World Bank (2003–2008). *Turkey poverty and coping after crises. Volume I: Main Report*. World Bank.

